

O izrazima spilja /špilja/ i pećina

Svi oni koji se na bilo koji način bave speleologijom u Hrvatskoj svjedoci su jedne pojave koja mnoge od njih zbunjuje, a to je primljena izraza "pećina" i "spilja"/špilja/.

Na jezicima naroda Jugoslavije ima mnogo izraza koji označuju razne vrste speleoloških objekata, među njima i horizontalne speleološke objekte. U Sloveniji izraz "jama" označuje svaki speleološki objekt /šupljinu u zemljinoj kori koja je nastala prirodnim procesima/, pa tako i horizontalni speleološki objekt. U Sloveniji dakle nema posebnog naziva za horizontalni speleološki objekt. U Makedoniji se za horizontalni speleološki objekt upotrebljava izraz "peštera". U Srbiji, Crnoj Gori, većm dijelu Bosne i Hercegovine i dijelu Hrvatske upotrebljava se izraz "pećina". / U Hrvatskom primorju izraz pećina s naglaskom na drugom slogu označuje stijene uz more, ali taj pojam nije predmet ovog razmatranja/. U većem dijelu Hrvatske i dijelu Bosne u narodu se govorilo, a i danas se govori "špilja", ali se u našoj literaturi u zadnjih petnaestak godina piše "~~spilja~~ spilja".

Dvije su dakle osnovne riječi koje na srpskohrvatskom jeziku označuju horizontalne speleološke objekte i to "spilja"/"špilja"/ i "pećina". Prema etimološkom rječniku Petra Skoka, izdanog u Zagrebu 1971. i 1973.god. može se vidjeti da je riječ "pećina" slavenskog ~~porijekla~~ porijekla / Zagreb, 1971. tom II. str.629 /, a riječ "spilja"/"špilja"/ grčkog /Zagreb, 1973. tom III. str.311 /. Nažalost, proces prihvatanja tih riječi u narodni govor nije poznat, i za sada nema pouzdanih podataka o tome kada se je koji izraz "udomaćio" i posredstvom ~~koga~~ koga. No, na osnovu dostupne literature, danas lako konstatiramo činjenicu da u vrijeme kada se je počelo pisati o horizontalnim speleološkim objektima, unazad stotinjak godina, u narodu su već postojali izrazi i "spilja"/špilja"/ i "pećina"/"peć"/.

Izraz "peć" je korjen riječi od koje ^{je}izvedena riječ "pećina" kod Srba i Hrvata, a također i riječ "peštera" kod Makedonaca i Bugara i "pješćera" kod Rusa.

Izraz "pećina" spominje se kod nas već pred gotovo 1000 godina u raznim varijantama, gdje je korjen riječi "peć" npr. "pechice", "pechie", "pechina", "Pod Pechina" / Vidi: Mirko Malez: "Pećine otoka Iža ~~na~~ i Ugljana", Speleolog, god.II, br.1/1954, str.10, gdje autor navodi povjesne podatke o nazivima za Pećinu iznad zaljeva Željina na otoku Ugljanu/.

U prvom pisanom djelu o našim speleološkim objektima, koje je napisao Ivan Vajhard Valvazar pod nazivom "Die Ehre des Herzogtums Crain"/Slava vojvodine Kranjske/ još 1689.god., objavljeni su i prvi nacrti /skice/ speleoloških objekata. Na jednoj skici npr. stoji natpis "Der grundris der grotta Lodpeschio", gdje riječ "Podpeschio" opet ima korjen riječi "peć".

Sama riječ "peć" i danas je čest izraz za nazive horizontalnih speleoloških objekata u Hrvatskoj npr. "Velika peć" na Medvednici kraj Zagreba, "Manita peć" u kanjonu Velike Paklenice, "Strašna peć" na Dugom otoku i dr., dok je izraz "pećina" najrašireniji izraz za horizontalne speleološke objekte. Budući da je taj izraz slavenskog porijekla znači da je u naše krajeve dospio s doseljenjem Slavena tj. negdje u VII. stoljeću, odnosno pred oko 1300 godina.

Nije potrebno dalje nabrajati, očito je da se je riječ "peć" i "pećina" udomačila u Hrvatskoj vrlo rano.

No, da vidimo kako stoje stvari s izrazom "spilja"/špilja/.

Izraz "spilja"/špilja/ je grčkog porijekla. Potiče od grčke riječi "spelaiōn"/ šupljina u zemljinoj kori/ koja se je udomačila u našim krajevima uz more. Još i danas ima u upotrebi riječi "spila", "spela", "spilica" u crnogorskom primorju, okolici Dubrovnika, pa i u Dalmaciji /Brač/, koje imaju i druga značenja osim "pećina", ali također znače isto što i "pećina". U etimološkom rječniku se može naći i podatak da se izraz "špila" i "špelovje" koristi i u Sloveniji u području klasičnog krša.

Na koji način su se vremenski odvijali događaji oko prihvatanja i udomačivanja riječi "spila", "spilja", "špilja" nije poznato, ali je činjenica da se je u narodu u usmenom govoru danas zadržala riječ "špilja" dok su ostale ^{ispale} iz govora i zadržale se samo kao nazivi određenih objekata.

Prema etimološkom rječniku ~~xxx~~ ^{Petra} Skoka može se zaključiti da je rječ "spila"/"spilja", "špilja"/ u ranije navedenim krajevima istisnula izraz "pećina" i tu se udomačila. Citiram: "Grecizam je zamijenio slav. peć = steslav.pešt, koja se očuvala u slav. peć "pećina", čest toponim. U Dalmaciji je grecizam zacijelo postojao već u dalmato-romanskom"/ Zagreb, 1973, tom III, str.311 /. Medjutim, uzme li se u obzir činjenica da su i prije dolaska Slavena u naše krajeve, u obalnom području živjeli ljudi, postoji mogućnost da je grčki izraz "spela" ili "spila" ili "spilja" ili "špilja" ~~došao~~ došao u naše krajeve iz Grčke ili Rima /latinski se prirodna šupljina u zemljinoj kori kaže: "spelunca"/, još i prije dolaska Slavena

bilo trgovinom ~~bilo~~ ratovima. Tokom vjekova izrazi su možda potiskiva- jedan drugog pa su izrazi "spela", "spila", "spilja", "~~špilja~~" u našem dijelu jadranske obale u odredjenom vremenskom razdoblju /mož- da pred par stotina godina/ ojačali a prihvatili su ih intelektualci. Oni su ih počeli izgovarati po uzoru, na onda moderan, njemački jezik tj. "špilja" / "sp" se u njemačkom jeziku izgovara "šp"/, i takav uvoditi u literaturu. Putem škole i štampe taj je novi izraz ušao u narod. Nepobitna je činjenica da je već pred stotinjak godina taj izraz bio udomaćen, pa se više nije govorilo "spela" ili "spila" već "špilja".

Uvodjenjem pravopisa u pisani književni ~~jezik~~ nastojalo se je povratiti na staro tj. ponovo pisati "spilja".

Uspoređujući razne pravopise hrvatskosrpskog jezika, kojima je točno odredjeno koje izraze treba upotrebljavati u književnom jeziku sa stvarnom stručnom i popularnom literaturom, vidimo da nije bilo čvrstog pridržavanja pravopisa, kao što ga ni danas nema. Radi boljeg uvida u problem, pogledajmo što piše u pravopisima unazad 80-ak godina tj. od pojave prvog fonetskog pravopisa do danas, zadnjeg va- žećeg.

-
1. Broz Ivan: "Hrvatski pravopis",
Zagreb, I.izdanje 1892, II.izd.
1893.	Str. 121: spila ili spilja; dijalekt.
*špilja /dijalekt.= u dijalektu,
riječi označene sa *neka se ne
upotrebljavaju u književnom govoru/
2. Boranić Dragutin: "Pravopis
hrvatskoga ili srpskoga jezika"
7. izdanje, Zgb, 1937. /Isti
tekst nalazi se u svih osam
izdanja istog autora, a 7. izd.
je uzeto samo kao primjer/.	Str. 208: spila ili spilja; ne *
špilja, Str. 215 *špilja, dij. mj.
spila ili spilja /dij.= u dijalek-
tu, mj.= mjesto, riječi sa *neka
se ne upotrebljavaju u književnom
govoru/.
3. "Pravopis Hrvatski", obradio
ured za hrvatski jezik, Zagreb, 1944
1944.	Str. 380: špilja
/izraz spilja ili spila ne
postoji/
4. Dr D. Boranić: "Pravopis hrvatsko-
ga ili srpskoga jezika", Zagreb,
1947., 9. preradjeno izdanje.	Str. 180: spila ili spilja; ne *
špilja, Str. 186: špilja, spila
ili spilja /riječi označene sa *
neka se ne upotrebljavaju u
književnom govoru/.
-

-
5. Dr. D. Boranić: "Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika", 10. izdanje, Zagreb, 1951, /1952/ Str. 186: spila ili spilja; ne *špilja, Str. 192: *špilja, spila ili spilja / riječi označene sa * neka se ne upotrebljavaju u književnom govoru/.
-
6. "Pravopis hrvatskog i srpskoga književnoga jezika s pravopisnim rječnikom", Matica Hrvatska-Matica Srpska, Zagreb-Novi Sad, 1960. Str. 738: spila i spilja, gen. mn. spila, spilja, Str. 768: špilja-ne nego spilja
-
7. "Pravopis hrvatskoga jezika", Školsko izdanje, Matica Hrvatska-Matica Srpska, Zagreb-Novi Sad, 1960. Str. 254: spilja i špilja Str. 261: špilja i spilja
-
8. "Pravopis hrvatskosrpskog jezika", Školsko izdanje, 8. izd. Matica Hrvatska-Matica Srpska, Zagreb-Novisad, 1970. Str. 248: spilja i špilja Str. 254: špilja i spilja
/Isti tekst se nalazi u svim školskim izdanjima od istih autora, navedena izdanja uzeta su samo kao primjer/.
-

U svim navedenim pravopisima piše i izraz "pećina", ali obzirom da nema razlike u pravopisima u pogledu pisanja te riječi to u ovom pregledu ta riječ nije posabno isticana.

Kao što se iz ovoga pregleda vidi, već je prema prvim pisanim pravopisima hrvatskosrpskog jezika trebalo pisati "spilja" a ne "špilja". Tako je trebalo pisati sve do drugog svjetskog rata, kada je u vrijeme Nezavisne Države Hrvatske trebalo pisati "špilja" a ne "spilja". Nakon rata opet je bio na snazi izraz "spilja" sve do 1960. god., od kada se jedino prema školskim izdanjima pravopisa može pisati i "spilja" i "špilja".

Iz lista li se speleološka literatura iz doba važenja službenih pravopisa, može se lako konstatirati da se pravopisa nisu pridržavali ili autori članaka ili lektori. Izraz "špilja" upotrebljavao je npr. M. Kišpatić još 1885. god./ vidi članak pod naslovom "Kosti iz Baračeve špilje kod Kršlja", objavljen u Vjesniku hrvatskog arheološkog društva/ u izdanju najvišeg znanstvenog dometa. D. Franić u knjizi "Plitvička jezera", izdanoj 1910. god., primjenjuje izraz ~~špilja~~

"špilja". I. Krajač također primjenjuje izraz "špilja" /Baračeve špilje kod Rakovice", Hrvatski planinar, br. 7/1925./ . D. Mirc u svom "Prirodnom zemljopisu Hrvatske" izdanom 1905.god. govori o "špiljama". D. Gorjanović-Kramberger je također upotrebljavao izraz "špilja" /"Lopis špilja ličko-krbavske županije u Hrvatskoj" izdan 1912.god. U. Girometta također je pisao o "špiljama" /"Fauna nekih špilja i bezdanica /jama/ srednje Dalmacije"/. Novinar Vlado Horvat također je pisao o "špiljama". Inakon rata brojni naši speleolozi primjenjuju izraz "špilja", kao npr. V. Redenšek /"Nova špilja Vrelo kod Fužina", Naše planine br. 10/11 od 1950., M. Malez /"Špilja Vindija", Naše planine br. 6/7 od 1950., M. Givoje /"Špilja Rača na otoku Lastovo", naše planine br. 6/1951./ . Moglo bi se nabrajati još u nedogled.

Zanimljivo je pogledati kako je pisano u našoj najstručnijoj speleološkoj literaturi poslije rata. Tako je u svim materijalima s Prvog speleološkog kongresa /1955/ pisano "špilja", s Drugog kongresa /1961/ "špilja", a u materijalima s Trećeg kongresa pisano je "pećina". U materijalima s Petog kongresa pisano je "špilja", a sa Šestog i "špilja" i "špilja" /1972/.

U časopisu "Speleolog" je do 1960.god. pisano "špilja", a od tog vremena "špilja". Isto je pisano i u svim ~~xx~~ izdanjima Planinarskog saveza Hrvatske /Naše planine, razni vodiči/.

Kao što je i iz ovih primjera vidljivo, u pravopisima je pisalo jedno, a u literaturi drugo.

Ovdje treba također napomenuti da mnogi danas priznati autori speleološke literature /M. Malez, S. Božičević, B. Djulić, I. Bralić / u svojim pisanim radovima upotrebljavaju izraz "pećina", a u običnom govoru koriste izraze "špilja", "špiljarstvo", "špiljski".

U najnovijem djelu o speleološkoj terminologiji od Josipa Roglića "Prilog hrvatskoj krškoj terminologiji" /"Krš Jugoslavije", 9/1, Zagreb, 1974./ spominje se samo izraz "špilja" i izrazi izvedeni od te riječi, dok se izraz "špilja" uopće ne spominje, kao da ne postoji.

Pregledom literature o speleologiji počam od prvih pisanih podataka o speleološkim objektima, lako je konstatirati da istraživači speleoloških objekata nisu sami izmišljali izraze za speleološke objekte, već su koristili izraze iz naroda i takove unosili u stručnu i popularnu literaturu. Gotovo svi naši uvaženi prethodnici do 1960.god. govorili su i pisali "špilja", a ne "špilja".

U navedenim pravopisima se naglašava da je "špilja" izraz koji se može primjeniti samo kada se piše ili govori u dijalektu, a pravilni književni izraz je "spilja". No, to još više potvrđuje činjenicu da je sada narodni ~~slavonij~~ izraz "špilja", a da je "spilja" izraz koji se u običnom govoru ~~mnogo~~, unazad barem 100 godina, nije upotrebljavao niti se sada upotrebljava.

S obzirom da je Pravopis hrvatskosrpskog književnog jezika s pravopisnim rječnikom /iz 1960.god. ~~xx~~, prema kojem treba pisati "spilja" a ne "špilja"/, u suprotnosti s pravopisom hrvatskosrpskog jezika - školsko izdanje /~~xxx~~ od 1. izdanja 1960.god. do 8. izdanja 1970.god., prema kojem se može pisati i "spilja" i "špilja"/, to smatram da mi, speleolozi, koji najviše upotrebljavamo speleološke izraze i najbolje znamo kako se gdje govori, imamo izvjesno pravo da predložimo koji izraz treba koristiti i u pisanim radovima.

Mi planinari-speleolozi smatramo da treba pisati onako kako govori narod koji živi u okolici horizontalnih speleoloških objekata, a to znači "špilja" a ne "spilja". Tu spadaju i sve riječi izvedena od riječi "špilja".

Na teritoriju današnje SRHrvatske izraz "špilja" upotrebljavaju se u Hrvatskom zagorju, Slavoniji, Zumberku, Gorskom kotaru, Hrvatskom primorju, Istri, Dalmaciji, dok se u Kordunu, Lici i Dalmatinskoj Zagori govori "pećina". Zbog seoba i miješanja stanovništva ima i miješanja izraza, pa granica primjene izraza nije izrazita. Miješanja izraza ima i na granicama s drugim republikama /Slovanijom, Bosnom i Hercegovinom, Srbijom, Crnom Gorom/.

Mnogi će čitaoci smatrati da nije vrijedilo pisati i raspravljati o tako beznačajnoj sitnici, kao što je izraz odnosno pisanje riječi "spilja", "špilja" i "pećina", ali smatram da je potrebno razjasniti zašto je to tako. Ovaj članak bi trebao utjecati na sve one koji pišu o speleologiji ili ih zanima speleologija, da ubuduće govore i pišu ili izraz "špilja", tako da se izraz "spilja" više ne pojavljuje u našoj literaturi, ili da primjenjuju izraz "pećina".

Za oba izraza /"špilja" i "pećina"/ ima razloga da ih se predlaže kao prioritete: izraz "pećina" zato što je slavenskog porijekla, a izraz "špilja" zato što je stariji i ranije udomaćen u našim krajevima. Prema tome oba su izraza ispravna i pravilna i mogu se jednako primjenjivati

V. Božić